

(disgust, fear, helplessness, anxiety, hatred, hostility, antipathy, stress, dislike, striving for dominance and differentiation).

It were proposed ways to overcome psychological barriers during interaction with people with disabilities. Namely, the recognition that every person, whether adult or child, is unique and because of its uniqueness, occupies an individual and unique place in the life of society. In this regard, people with a status of a disabled person should be called as people with disabilities, thus recognizing their equality and the right to freedom of choice.

Keywords: *barrier of reflection; barrier of attitude; psychological barrier; disabilities; a person with a disability; interaction; intolerance, special education.*

УДК 159.923.3

СТЕПУРА Є.В.

кандидат психологічних наук, науковий співробітник лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г.С. Костюка, м. Київ.

ДО ПРОБЛЕМИ ЗВ'ЯЗКУ ОПТИМІЗМУ ТА АВТОРИТАРИЗМУ

Стенура Є.В. До проблеми зв'язку оптимізму та авторитаризму. У статті зосереджена увага на деяких аспектах зв'язку оптимізму з авторитаризмом у контексті існування людини в умовах суспільної кризи. Розглядається проблема зв'язку оптимізму з успішністю в політичній діяльності. Підкреслюється роль оптимізму та наявності глибоких особистісних переконань у політика для ефективної діяльності в період суспільної кризи. У той же час звертається увага на зв'язок оптимізму та релігійності, яка є одним із можливих стовпів світогляду людини, з авторитаризмом. Зазначається важливість дослідження цих зв'язків з урахування соціокультурного контексту існування особи. Особливо наголошується на дослідженні зв'язку оптимізму відносно науково-технічного прогресу та суспільного розвитку з ортодоксальністю релігійних переконань. На конкретних прикладах показана неоднозначність цих зв'язків, що може мати достатньо вагоме значення для суспільного розвитку, оскільки релігія має значний вплив на життя своїх послідовників та на суспільство в цілому. Особливості зв'язку оптимізму та авторитаризму неоднозначним чином проявляються в тоталітарному суспільстві. Розглядаються деякі соціально-політичні фактори, що сприяють утворенню в людини оптимістичних або песимістичних установок і пов'язаних з ними психічних станів в умовах тоталітарного суспільства. Вказується, що тенденція тоталітарних систем використовувати насильницькі методи для утвердження своєї влади завжди створює в суспільстві атмосферу тривоги, відчаю, безпорадності, безнадії, що у свою чергу потенційно негативно впливає на загальне психічне здоров'я населення. Але суспільство постійно задіює систему протидії у вигляді осіб, що не піддаються вивченню

безпорадності, що виробляла певні специфічні стратегії для протидії негативним впливам тоталітарного суспільства, які знаходять своє відображення в певних системах ідей, опозиційних офіційній ідеології. Ціль цих стратегій – протидія відчуттям безпорадності та відчаю й знаходження можливостей для оптимізму серед несприятливих умов суспільного життя.

Ключові слова: *Оптимізм, релігійність, вивчена безпорадність, авторитаризм, тоталітарна система, опозиційні ідеології.*

Постановка проблеми. Особистісні риси та когнітивні установки як регулятори людської поведінки повинні, крім всього іншого, впливати на поведінку та прийняття рішень в умовах суспільної кризи. Зрозуміло, що цей вплив не є тотальним, на що вказує багато соціально-психологічних досліджень детермінації поведінки ситуативними факторами. Але все ж вплив деяких особистісних рис та когнітивних установок грає відчутну роль у регуляції поведінки людини в певних ситуаціях, що виникають як наслідок соціально-політичних процесів та попередніх рішень людини, задіяної в цих процесах. Розглянемо особистісні риси та когнітивні установки, що можуть визначати рішення та прояви поведінки людини по відношенню до певних ситуацій, зумовлених соціально-політичною кризою в суспільстві. Перш за все, мова йде про оптимізм, який, за М. Селігманом, є набором когнітивних установок, що допомагають протидіяти відчуттю безпорадності. У свою чергу песимізм являє собою набір протилежних за змістом установок, які сприяють виникненню відчуття безпорадності, що веде людину до депресії [6]. Треба відмітити, що несприятливі умови життєдіяльності є підґрунтям для утворення песимістичних установок, якщо людина не знаходить психологічних засобів протидії негативним зовнішнім впливам.

Дослідження свідчать, що оптимізм позитивно корелює із психічним та фізичним здоров'ям, довголіттям, відчуттям щастя, успішністю в подоланні різних стресогенних ситуацій та різних життєвих труднощів, успішністю в навчанні та у виконанні різних видів діяльності.

Огляд останніх публікацій. У світі активні дослідження оптимізму тривають протягом майже півстоліття. У зв'язку з доведеністю позитивного впливу оптимізму на психічне й фізичне здоров'я людини та успішність її діяльності за останні роки активізувалась розробка тренінгових програм для розвитку цієї якості особистості. Дослідження останніх років спрямовані на виявлення ефективності цих програм для різних категорій населення (Прикладами таких досліджень є [11] [13])

Продовжуються дослідження зв'язку концепту оптимізм-песимізм з іншими психічними якостями особи. Так, цікавим є дослідження зв'язку оптимізму зі страхом смерті в людей похилого віку, яке виявило наявність підвищеного рівня страху смерті в осіб з песимістичними установками, що відкриває широкі перспективи для створення програм корекції цих негативних емоційних переживань [10]. Інше дослідження показало, що оптимізм та надія є важливими факторами запобігання суїциду серед

дорослого населення, що також можна використати в тренінгових програмах для груп суїцидального ризику [12].

В Україні за останні роки проводилося відносно небагато досліджень феномена оптимізму, але все ж ми можемо вказати на наявність цікавих знахідок в цьому напрямі досліджень. Можна виділити дослідження особливостей прояву оптимізму у вибірці українських юристів та його порівняння з результатами їх американських колег [8]. Існує теоретичне дослідження ролі оптимізму в роботі соціального працівника [3]. В загальнотеоретичному плані проводились дослідження зв'язку оптимізму та життєстійкості, що є важливим для побудови теоретичної психологічної моделі протидії особи несприятливим життєвим умовам [7]. В методологічному плані є роботи по перекладу та адаптації англійських методик виміру оптимізму, що можуть знайти своє застосування в експрес-діагностиці та клінічній практиці [4].

Але все ж, попри велику кількість досліджень оптимізму залишаються маловивчені грані цього феномену. Зокрема, зв'язок оптимізму та авторитаризму.

Отже, **мета** статті полягає в наміченні можливих аспектів зв'язку оптимізму та авторитаризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження показують, що оптимізм впливає на рівень популярності політика. Це створює можливості для обіймання ним певних виборних посад. У той же час оптимізм позитивно корелює з ортодоксальністю в релігійних поглядах [14]. Звідси випливає, що високі державні посади повинні частіше обіймати особи з підвищеним консерватизмом і авторитарністю.

Відмітимо, що вище вказані дослідження були проведені на американській вибірці. І ми можемо бачити, що це твердження має під собою реальні приклади в рамках політичного істеблішменту США. Звісно, без спеціальних досліджень ми не можемо впевнено стверджувати істинність вище наведеної тези для нашої культури, але вона видається логічною, оскільки оптимісти загалом повинні бути більш успішні в багатьох сферах діяльності через здатність до реалізації ризикових стратегій досягнення цілей. Хоча треба сказати, що роблячи висновки на основі певних зарубіжних досліджень, ми завжди стикаємося з проблемою адекватності даних досліджень щодо нашого соціокультурного простору. У будь-якому випадку зазначена проблема потребує додаткових досліджень, які б забезпечили докази валідності зарубіжних теоретичних моделей та емпіричних висновків.

Теоретично оптимізм повинен бути явищем протилежним ортодоксальності й розглядатися як умова прагнення до різних прогресивних змін в різних сферах суспільного життя, чого не повинно спостерігатись у представників ортодоксальних релігійних конфесій. Але в тих же США ми можемо бачити цікаві приклади поєднання ортодоксальної релігійності з оптимістичною вірою в можливості науки щодо покращення людини (наприклад, у США існує Асоціація мормонів-трансгуманістів та інші подібні організації). Крім того, є дослідження, які показують наявність

міжконфесійних відмінностей у мірі прояву оптимістичності релігійного віровчення. Так, на основі аналізу релігійних текстів, які були характерними для Іудаїзму та Православ'я Російської Імперії ХІХ століття, показано, що Іудаїзм був більш оптимістичним у порівнянні з російським Православ'ям. Це у свою чергу сприяло виробленню в євреїв більш конструктивних стратегій протистояння пригнобленню, ніж у російського населення. Це проявлялось, наприклад, в еміграції до інших країн, яка була більш характерною для євреїв, ніж для росіян, які продовжували терпіти пригноблення [6]. Останнє чудово вписується в теорію вивченої безпорадності, коли людина не користується наявними можливостями для покращення свого стану через раніше вироблені установки. Цікаво, що в сучасній Росії йдуть процеси відновлення Православ'я зразка 19 ст., що може сприяти виробленню в населення відчуття безпорадності, яке, втім, вигідне їхній авторитарній владі, оскільки це відчуття є надійним зчепленням проти боротьби людей за власні права. З іншого боку, для нашої країни важливо було б очиститись не тільки від сучасних ідеологічних впливів Росії, але й більш ранніх негативних проявів російської ментальності в нашій свідомості та культурі.

Але не тільки ортодоксальні релігійні вірування є джерелом оптимізму. М. Селлігман відмічає, що оптимістично налаштованих людей можна знайти й серед атеїстів, і що саме оптимізм останніх є одним із чинників, які захищають цих людей від відчаю, зумовленого буттям у байдужому всесвіті [6]. Тож можна виділити різні джерела оптимізму для різних груп населення. Також цілком можливо, що формування оптимістичного світогляду відбувається різними шляхами в тій чи іншій культурі.

У той же час ми можемо припустити, що електоральний вибір більш оптимістично налаштованих та маючих виразні релігійні або ідеологічні переконання людей на керівні посади є результатом дії певних соціальних механізмів, які спрямовані на підтримання виживання та розвиток соціуму. Особливо вищесказане має значення для періодів суспільних криз, оскільки саме люди з цими характеристиками здатні скеровувати суспільство в напрямку подальшого розвитку. Релігійна або квазірелігійна віра допомагає утвердженню певних цінностей та смислів і постановки на основі останніх конкретних цілей, які мають бути реалізовані в процесі реформування кризового суспільства. Оптимістичне бачення світу допомагає суспільному лідеру знаходити нові можливості для дій, які сприяють досягненню поставлених цілей.

Загалом проблема зв'язку оптимізму з консерватизмом та авторитаризмом, що супроводжують релігійну ортодоксальність, потребує додаткових ґрунтовних досліджень. Особливо цікаво провести дослідження зв'язку оптимізму та авторитаризму з успішною політичною кар'єрою в нашому соціокультурному просторі, а також визначити джерела оптимізму, характерні для сучасного українського суспільства. Можливо, це відкриє новий погляд на подолання кризових ситуацій та викликів, які стоять перед нашою країною.

Особливості зв'язку оптимізму та авторитаризму неоднозначним чином проявляються в тоталітарному суспільстві. Розглянемо деякі соціально-політичні фактори, що сприяють утворенню в людини оптимістичних або песимістичних установок і пов'язаних з ними психічних станів в умовах тоталітарного суспільства. Так, Е. Хоффер вказує, що суспільно-політичну кризу породжує неспроможність влади контролювати зміни в суспільному житті тоталітарної або авторитарної країни [9]. Будь-який натяк на зміни пробуджує в людей надію, яка проявляється в бажанні покращення свого життя й конкретних діях, направлених на реалізацію цього бажання. Це неодмінно передбачає усунення авторитарних владних структур, які заважають змінам, направленим на покращення життя людей. Отже, можна сказати, що послаблення тоталітаризму активізує оптимістичні установки населення, які, у свою чергу спонукають людей до дій, що сприяють поваленню тоталітарного режиму. Протилежна ситуація, коли тоталітарна влада цілком контролює суспільство, знищуючи всі можливості для соціальних змін, що призводить до виникнення в населення відчуття безпорадності, безсмысленності будь-яких дій. З дослідів М. Селігмана ми знаємо, що викликати у тварин і людей відчуття безпорадності відносно легко, створюючи ситуації, коли дії «суб'єкта» ніяк не впливають на неприємні події і не створюють можливості для покращення свого становища [6]. У принципі, подібним можна пояснити й дії тоталітарних режимів для утвердження своєї влади, створюючи жахливі умови для існування людей і позбавляючи їх будь-яких можливостей змінити своє становище. Тож ми можемо зробити висновок, що різні несприятливі умови для життя людини є невід'ємною умовою існування тоталітарної системи, а різні утопічні ідеали майбутнього слугують лише в цілях пропаганди, оскільки найменші кроки до реалізації цих ідеалів підсилюють ризик соціального вибуху та краху тоталітарної системи.

Ерік Хоффер зазначає, що для утвердження своєї влади тоталітарні режими більше схильні спиратися на насильницькі методи подавлення особистості, ніж на пропаганду. Ідеологія, яка пропагандується, слугує лише засобом самовиправдання осіб, які з тієї чи іншої причини підтримують тоталітарний режим [9]. Подібні твердження висловлюють і сучасні дослідники. Так, Ф. М. Мохаддам зазначає, що тоталітарний режим насаджується завжди через насилля та страх. Ідеологія ж слугує засобом досягнення згуртованості всередині правлячої групи для запобігання ризикам втрати влади [5]. На нашу думку, ця теза є лише частково правильною, оскільки крім ідеології, можуть бути інші засоби досягнення згуртованості всередині правлячої групи (наприклад, наявність взаємного компромату або спільних бізнес інтересів), хоч вони можуть бути не такими ефективними. Наприклад, у сучасній Росії ми не бачимо чітко оформленої ідеології, яка не була б розрахована на людей з низьким рівнем критичного мислення. Важко уявити, що, наприклад, ідеологема «загнивающего запада» може серйозно сприйматися представниками російської еліти. Хоча ці ідеологічні потуги можуть сприяти оптимістичним настроям, давати певний смисл та надію

менш інтелектуально розвиненим верствам населення, а також людям з підвищеним рівнем авторитаризму, що потребує додаткових емпіричних досліджень.

Але важливо відмітити, що тенденція використовувати насильницькі методи для утвердження своєї влади, є характерною для будь-якої країни з авторитарним режимом. Це, у свою чергу, завжди створює в суспільстві атмосферу тривоги, відчаю, беспорядності, безнадії, що, безперечно, потенційно негативно впливає на загальне психічне здоров'я населення. Звісно, не кожна авторитарна влада проводить масові репресії, але в кожному тоталітарному суспільстві присутні зайві ірраціональні обмеження проявів особистості та відчуття загрози за їх порушення, що призводить до стану фрустрації та є фактором зайвої тривожності й стресу.

Але суспільство постійно задіює систему протидії у вигляді осіб, що не піддаються вивченню беспорядності, що виробляла певні специфічні копінг-стратегії для протидії негативним впливам тоталітарного суспільства, які знаходять своє відображення в певних системах ідей опозиційних офіційній ідеології. Ціль цих стратегій – протидія відчуттям беспорядності та відчаю й знаходження можливостей для оптимізму серед несприятливих умов суспільного життя. Так, М. В. Абаєв вказує, що в середньовічному Китаї даосизм та чань-буддизм виконували роль опозиційних альтернатив у якості засобів психічної та соціальної регуляції конфуціанства, яке було офіційною ідеологією китайської деспотії [1]. Раннє християнство виконувало таку саму роль в Римській імперії. Цю ж функцію виконував марксизм по відношенню до хижатського капіталізму, який лише формально додержувався принципів демократії. Взагалі людина знаходячись у рамках тоталітарної системи, може вибрати один із двох шляхів протидії негативного впливу цієї системи на себе: перший шлях – спробувати втекти від цього впливу в духовний світ, змінюючи своє внутрішнє відношення до наявного стану речей, що забезпечується залученням до релігії, філософії тощо; другий шлях передбачає виклик цій системі з намаганням її змінити. Звісно, зміна тоталітарної системи не завжди можлива і, без сумніву, небезпечна, але саме цей шлях веде до розвитку суспільства. Тут варто згадати ідеї про поділ суспільства на масу та людей, що мають виражену індивідуальність, критичне мислення та здатність брати на себе відповідальність. Відмітимо, ми робимо велику помилку, сприймаючи ці поділи не як абстракції, спрямовані на покращення розуміння деяких нюансів соціальних процесів і динаміки особистості, а буквально. Зрозуміло, що поділ на «особистостей та масу» має континуальний характер і може змінюватись у певній мірі для кожної конкретної особи. Але в подібних теоретичних системах ми повинні бачити, перш за все, постулювання наявності групи людей (нехай і невеликої), що прагне змінити існуючі в певному суспільстві обмеження, які частіше всього мають ірраціональний характер або є невинуватими з точки зору загальнолюдських цінностей. Цікаву думку висловлює Ф. Зімбардо. Він стверджує, що кожна особистість здатна на героїчні вчинки в протистоянні несправедливій соціальній системі

[2]. Тому постає важлива для функціонування суспільства проблема вивчення механізмів переходу людини від простого обивателя до людини, яка займає чітку опозиційну громадянську позицію по відношенню до авторитарної влади.

Висновки

1. Авторитарні групи в принципі повинні сприяти виробленню оптимізму у своїх членів через наявність чітких цілей та смислів. Тож наявність їх у суспільстві не є чимось в принципі шкідливим. Питання тільки в ступені авторитарності. Зрозуміло, що діяльність радикальних партій або так званих тоталітарних сект повинна суворо контролюватись і їх члени та лідери повинні нести відповідальність в разі скоєння протиправних дій. Але не треба забувати і про позитивну роль, яку вони виконують для своїх послідовників.

2. Члени авторитарних груп завдяки оптимістичності світогляду мають високу вірогідність приходу до влади, особливо підчас суспільних криз. Але це не повинно знову таки вважатись чимось повністю негативним. При наявності системи державних інститутів, які перешкоджають утриманню влади в одних руках, діючи радикальних груп можуть сприяти вирішенню суспільної кризи, через продукування простих та зрозумілих населенню цілей та смислів.

3. Концентрація влади в межах певної авторитарної групи завжди призводить до зниження рівня оптимізму та наростання депресивних настроїв серед населення країни де вона утверджує свою владу. Це відбувається через наростання різних репресивних заходів, що створює у суспільстві атмосферу тривоги та сприяє виробленню у людей відчуття безпорадності, яке є основою песимістичних настроїв.

4. Найбільш адекватний спосіб зберегти психологічне здоров'я, оптимізм та осмисленість життя при авторитарному режимі – це прийняти опозиційну до нього ідеологію. Опозиційні ідеології можна поділити на два види: орієнтовані на трансценденцію існуючого світу через філософські або містичні пошуки; орієнтовані на зміну цього світу. Останній вид є більш небезпечним, але в той же час більш етичний і відповідальний. Тож йому потрібно надавати перевагу при найменшому шансі його реалізації.

5. При входженні релігійного або філософського вчення в розряд офіційної ідеології, відбувається повна або часткова його трансформація із джерела смислу та оптимізму в засіб пригноблення людини, а також припинення розвитку та деградація цього вчення в інтелектуальному та духовному плані. Вчення формалізується і перестає бути основою духовного досвіду та натхнення. Тому важливо дотримуватися принципів відділення церкви від держави та не втручання держави в інтелектуальне життя суспільства як важливих умов для запобігання інтелектуальної та духовної деградації суспільства.

Список використаних джерел

1. Абаев Н. В. Чань-буддизм и культура психической деятельности в средневековом Китае / Н. В. Абаев. – Новосибирск, Наука, 1983. – 128 с.
2. Зимбардо Ф. Эффект Люцифера. Почему хорошие люди превращаются в злодеев / Филипп Зимбардо; пер. с англ. – Альпина нон-фикшн, 2013. – 740 с.
3. Логвиненко В. М. Значення оптимізму в контексті професійної діяльності соціального працівника / В.М. Логвиненко // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2016. – № 3-4. – С. 60–67.
4. Лукомська С. О. Оптимізм і соціальна підтримка як чинники адаптації особистості / С. О. Лукомська // Гуманний розум [збірник наукових праць за матеріалами круглого столу «Проблема добра і зла у науковій спадщині Г.О. Балла» (24 травня 2018 р.)] / за ред. В.Л.Зливков, О.В. Завгородня, упорядники С.О. Лукомська, О.В. Котух. – К., 2018. – С. 94–97.
5. Мохаддам М. Ф. Психология диктатуры / Фатали М. Мохаддам; Пер. с англ. – Х.: изд-во «Гуманитарный центр» / Михнова Е.Д., 2017. – 328 с.
6. Селигман М. Как научиться оптимизму. Измените взгляд на мир и свою жизнь / Мартин Селигман. – М.: Альпина Паблишер, 2017. – 430 с.
7. Терещенко А. М. Вікові особливості життєстійкості та оптимізму особистості / А. М. Терещенко // Теоретичні і прикладні проблемипсихології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 1 (36) / За ред. Н. Є. Завацької. – Сєверодонецьк, – 2015, – С. 373–379.
8. Терещенко А. М. Оптимізм як фактор зменшення ризику професійного вигорання / А. М. Терещенко // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III (21), Issue: 43, – 2015. – P. 83–86.
9. Хоффер Є. Истинноверующий. Личность, власть и массовые общественные движения / Є. Хоффер. – М.: Альпина Паблишер, 2004. – 208 с.
10. Barnett M. D. Is death anxiety more closely linked with optimism or pessimism among older adults? / M. D. Barnett, E. A. Anderson, A. D. Marsden III. // Archives of Gerontology and Geriatrics V. 77, – 2018, – P. 169–173.
11. Chang E. C. Does optimism weaken the negative effects of being lonely on suicide risk? / E. C. Chang, O. D. Chang, T. Martos, V. Sallay, X. Li, A. G. Lucas, J. Lee // Death Studies, 42(1), – 2017. – P. 63–68.
12. Lee J. The children's optimism and humor training program in South Korea / J. Lee, J-Y. Kim, J. Lee // International Journal of Mental Health. – 2017. – 47(2). – P. 118–136.
13. Mohammadi N. A randomized trial of an optimism training intervention in patients with heart disease / N. Mohammadia, A. Aghayousefia, G. R. Nikrahanb, C. N. Adams, A. Alipoura, M. Sadeghie, H. Roohafzaf, C. M.

Celanoc, J. C. Huffmanc // General Hospital Psychiatry. – 2018 – Vol.51. – P. 46–53.

14. Sethi S. Optimism and fundamentalism / S. Sethi, M. E. P. Seligman // Psychological Society. – 1993. – Vol. 4(4). – P. 256-259.

References transliterated

1. Abaev, N. V. (1983) *Chan'-buddizm i kul'tura psihicheskoy dejatel'nosti v srednevekovom Kitae* [Chan-Buddhism and the culture of mental activity in medieval China]. Novosibirsk. 128 p.
2. Zimbardo, F. (2013) *Jeffekt Ljucifera. Pochemu horoshie ljudi prevrashhajutsja v zlodeev* [Effect of Lucifer. Why good people turn into villains]. M. 740 p. (in. Russian)
3. Logvinenko, V. M. (2016) *Znachennja optimizmu v konteksti profesijnoi dijel'nosti social'nogo pracivnika* [The value of optimism in the context of professional work of a social worker]. *Social'na robota v Ukraïni: teorija i praktika* [Social Work in Ukraine: Theory and Practice], no. 3-4, pp. 60–67 (in. Russian)
4. Lukoms'ka, S. O. (2018) *Optimizm i social'na pidtrimka jak chinniki adaptacii osobistosti* [Optimism and social support as factors of adaptation of personality]. *Gumannij rozum (zbirnik naukovih prac' za materialami kruglogo stolu «Problema dobra i zla u naukovij spadshhini G.O. Balla» (24 travnja 2018 r.))* [Humane mind [collection of scientific works on the materials of the round table "The problem of good and evil in the scientific heritage of G.O. Ball]. K. pp. 94–97 (in Ukrainian)
5. Mohaddam, M. F. (2017) *Psihologija diktatury* [Psychology of dictatorship]. H. 328 p. (in. Russian)
6. Seligman, M. (2017) *Kak nauchit'sja optimizmu. Izmenite vzgljad na mir i svoju zhizn'* [How to learn optimism. Change the view of the world and your life]. M. 430 p. (in. Russian)
7. Tereshhenko, A. M. (2015) *Vikovi osoblivosti zhittestijkosti ta optimizmu osobistosti* [Age features of viability and optimism of the individual]. *Teoretichni i prikladni problemi psihologii: zb. nauk. prac' Shidnoukraïns'kogo nacional'nogo universitetu im. V. Dalja* [Theoretical and applied problems of psychology: Sb. sciences Works of the East Ukrainian National University. V. Dal], no. 1 (36), pp. 373–379 (in Ukrainian)
8. Tereshhenko, A. M. (2015) *Optimizm jak faktor zmeshennja riziku profesijnogo vigorannja* [Optimism as a risk factor for professional burnout]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology* [Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology], no. III (21), issue: 43, pp. 83–86 (in Ukrainian)
9. Hoffer, E. (2004) *Istinnoverujushhij. Lichnost', vlast' i massovye obshhestvennye dvizhenija* [Personality, power and mass social movements]. M. 208 p. (in. Russian)
10. Barnett, M. D., Anderson, E. A., & Marsden, A. D. (2018). Is death anxiety more closely linked with optimism or pessimism among older adults?.

Archives of gerontology and geriatrics, 77, 169–173

11. Chang, E. C., Chang, O. D., Martos, T., Sallay, V., Li, X., Lucas, A. G., & Lee, J. (2018). Does optimism weaken the negative effects of being lonely on suicide risk?. *Death studies*, 42(1), 63–68.
12. Lee, J. Kim, J-Y. (2017) The children's optimism and humor training program in South Korea. *International Journal of Mental Health*, 47(2), 118–136.
13. Mohammadi, N., Aghayousefi, A., Nikrahan, G. R., Adams, C. N., Alipour, A., Sadeghi, M., ... & Huffman, J. C. (2018). A randomized trial of an optimism training intervention in patients with heart disease. *General hospital psychiatry*, 51, 46–53.
14. Sethi, S., & Seligman, M. E. (1993). Optimism and fundamentalism. *Psychological Science*, 4(4), 256–259.

Стенура Е.В. К проблеме связи оптимизма и авторитаризма. В статье сосредоточено внимание на некоторых аспектах связи оптимизма с авторитаризмом в контексте существования человека в условиях общественного кризиса. Рассматривается проблема связи оптимизма с успеваемостью в политической деятельности. Подчеркивается роль оптимизма и наличия глубоких личностных убеждений политика для эффективной его деятельности в период общественного кризиса. В то же время обращается внимание на связь оптимизма и религиозности, являющейся одним из возможных столбов мировоззрения человека, с авторитаризмом. Отмечается важность исследования этих связей с учетом социокультурного контекста существования человека. Особо отмечается исследовании связи оптимизма в отношении научно-технического прогресса и общественного развития с ортодоксальностью религиозных убеждений. На конкретных примерах показана неоднозначность этих связей, что может иметь достаточно большое значение для общественного развития, поскольку религия имеет значительное влияние на жизнь своих последователей и на общество в целом. Особенности связи оптимизма и авторитаризма неоднозначным образом проявляются в тоталитарном обществе. Рассматриваются некоторые социально-политические факторы, способствующие образованию у человека оптимистических или пессимистических установок и связанных с ними психических состояний в условиях тоталитарного общества. Указывается, что тенденция тоталитарных систем использовать насильственные методы для утверждения своей власти всегда создает в обществе атмосферу тревоги, отчаяния, беспомощности, безнадежности, что в свою очередь потенциально негативно влияет на общее психическое здоровье населения. Но общество постоянно задействует систему противодействия в виде лиц, не поддаются изучению беспомощности, производила определенные специфические стратегии для противодействия негативным воздействиям тоталитарного общества, которые находят свое отражение в определенных системах идей,

оппозиционных официальной идеологии. Цель этих стратегий – противодействие ощущением беспомощности и отчаяния и нахождения возможностей для оптимизма среди неблагоприятных условий общественной жизни.

Ключевые слова: Оптимизм, религиозность, выученная беспомощность, авторитаризм, тоталитарная система, оппозиционные идеологии.

Stepura E. The problem of connection between optimism and authoritarianism. *The article draws attention to the connection of optimism with authoritarianism in the context of human existence in social crisis conditions. The problem of the link between optimism and success in the political activity is investigated. The author underlines the role of optimism and availability of deep personal convictions of a politician for the effective activity in a social crisis period. At the same time, attention is paid to the connection of authoritarianism with optimism and religiousness, which is a possible human worldview pillar. It is shown that it is important in the investigation of these connections to take into account the sociocultural context of a person's existence. It is also noted that it is essential to analyze the connection between optimism, concerning scientific progress and social development, with the Orthodoxy of religious beliefs. The ambiguity of these links is shown on concrete examples, which may have a meaningful value for social development, because religion has a significant impact on its followers' life and on the whole of society. The peculiarities of the connection between optimism and authoritarianism are ambiguously manifested in the totalitarian society. The author investigates some social and political factors that contribute to the creation of person's optimistic or pessimistic attitudes and corresponding psychic states in totalitarian societies. It is shown that the tendency of totalitarian systems to use violent methods for establishing their power always creates an atmosphere of frustration, despair, helplessness and hopelessness in the society, which in turn has a negative impact on the general mental health of the population. But in the society there is always a system of counteraction, there is always people who resist to learn to be helpless, who produce certain specific strategies to undermine the totalitarian society's negative effects, and these strategies are reflected in certain systems of ideas, which are opposed to the official ideology. The purpose of these strategies is to counter the feeling of helplessness and despair, and to find opportunities for optimism among the unfavorable social life conditions.*

Keywords: optimism, religiosity, learned helplessness, authoritarianism, totalitarian system, opposition ideologies